

УДК 338.3 і 664.76 (477.7)

РЕЗЕРВИ ПІДВИЩЕННЯ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ СТЕПОВОЇ ЗОНИ УКРАЇНИ

Г.П. Атамась

Одеський державний аграрний університет

Ключові слова: зерно, урожайність, валовий збір, фактор, технологія, No-till

Анотація. Розглядаються фактори виробництва зерна в сільськогосподарських підприємствах степової зони країни та визначаються перспективи зростання його обсягів

Вступ. Виробництво зерна в Україні традиційно посідає одне з основних місць у розвитку сільського господарства як галузі, якій належить пріоритетне значення в забезпеченні продовольчої безпеки країни, слугує сировинною базою для виготовлення ряду промислових товарів, належить до важливих джерел створення кормових ресурсів для розвитку тваринництва, має визначальну роль у формуванні експортних поставок продовольчих товарів держави. Це зумовлюється наявністю сприятливих ґрунтово – кліматичних і соціально – економічних умов для розвитку зернового господарства, вигідним геополітичним розташуванням країни на Європейському континенті. Україна належить до провідних держав - зерновиробників світу.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми ефективного розвитку зерновиробництва розглядаються у працях багатьох вчених – економістів. Розглядаючи останні дослідження вчених, ми бачимо, що останнім часом вони приділяють значну увагу питанням щодо визначення перспектив розвитку виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції. Це знайшло своє відображення в працях В.Т. Александрова, М.В. Гладій, Є.М. Лаврова, І.М. Рішняка, В.І. Бойка, О.В. Гончаренко, П.Т. Саблука, О.В. Шебаніної та ін.[1, 2, 3, 4, 5, 6, 7]. Їх науковий пошук стосується ефективності виробництва сільськогосподарських культур в сучасних ринкових умовах функціонування аграрних підприємств. Проте прикладні розробки стосовно інтенсифікації галузі та пріоритети новітніх технологій не знайшли необхідного наукового обґрунтування. Тому метою даної статті є аналіз виробництва зерна в агропідприємствах зони Степу країни та визначення резервів збільшення обсягів зернової сільськогосподарської продукції.

Результати досліджень. В Україні, як відомо, під впливом ґрунтово – кліматичних і соціально – економічних умов склалися три основні природно – економічні зони розміщення сільськогосподарського виробництва – степова, лісостепова і поліська, на які припадає відповідно 48,2; 36,2 і 15,6 % орних земель країни. Питома вага цих зон у валовому виробництві зерна у 2009 році дорівнювала відповідно 46,3; 40,9 і 12,8 %. В експортних поставках зерна зоні Степу належить 44,3 %, Лісостепу – 45,2 і Полісся 10,5 %.

В таблиці 1 наведемо факторний аналіз з обсягу виробництва зернових та зернобобових культур сільськогосподарських підприємств зони Степу, порівнюючи показники 2009 року з показниками 2008 року.

Аналіз показників таблиці 1 свідчить про скорочення обсягу виробництва зерна в господарствах зони Степу в 2009 році порівняно з 2008 роком. Найсуттєвіші скорочення спостерігаються в господарствах Луганської (на 36 %), Донецької (на 26 %), Дніпропетровської (на 24 %), Одеської та Запорізької (на 23 %) областей. Лише три області зони Степу за період дослідження збільшили площі під зерновими та зернобобовими культурами. Це Запорізька, Кіровоградська та Миколаївська області. Тому в підприємствах цих областей обсяги з виробництва зерна були зменшені за рахунок однієї причини – зниження врожайності сільськогосподарських культур. В інших областях це відбулося з двох причин – зменшення площ під посіви та зниження урожайності сільськогосподарських культур.

Загальновідомо, що відхилення в площі посіву можуть бути зумовлені збільшенням посівних площ при освоєнні нових земель під рілля, а також у зв'язку зі зміною структури посівів порівняно з планом по групах або окремих видах культур всередині групи. Стійких урожаїв усіх культур можна досягти тільки при обов'язковому проведенні заходів щодо підвищення та збереження родючості ґрунту, вдосконалення агротехнічного комплексу з догляду за посівами.

Таблиця 1. Виявлення впливу основних факторів на зміну валового збору зернових і зернобобових культур сільськогосподарських підприємств зони Степу України

Зона, область	Площа, тис. га		Урожайність з 1 га, ц		Валовий збір, тис. ц				
	2008 р.	2009 р.	2008 р.	2009 р.	2008 р.	2009 р.	відхилення 2009 р. від 2008 р., (+,-)		
							всього	в т.ч за рахунок:	
								площі	урожайності
Степ									
Дніпропетровськ	1086,9	1078,2	34,0	26,1	36954,6	28141,0	-8813,6	-295,8	-8517,8
Донецька	756,6	714,2	30,8	24,1	23303,3	17212,2	-6091,1	-1305,9	-4785,1
Запорізька	856,1	869,2	32,5	24,5	27823,3	21295,4	-6527,9	425,8	-6953,6
Кіровоградська	831,6	862	36,1	29,4	30020,8	25342,8	-4678,0	-1097,4	-5775,4
Луганська	530,2	509,3	30,9	20,7	16383,2	10542,5	-5840,7	-645,8	-5194,9
Миколаївська	831,5	894,5	28,7	27,6	23864,1	24688,2	824,1	1808,1	-983,9
Одеська	1210,2	1181,5	30,4	24,0	36790,1	28356,0	-8434,1	-872,5	-7561,6
Херсонська	669,2	738,9	32,9	23,9	22016,7	17659,7	-4356,9	2293,1	-6650,1

Урожайність – це якісний фактор, на рівень якого по – різному впливають багато чинників. На зміну врожайності впливають метеорологічні умови, своєчасність і якість проведення агрозаходів, поліпшення якості насіння, внесення органічних та мінеральних добрив, збирання врожаю без втрат тощо. На рівень урожайності впливають зміни у співвідношенні різних сортів культур, що мають різний рівень врожайності, використання заходів щодо захисту рослин, зрошення та багато інших.

Велику роль у підвищенні урожайності сільськогосподарських культур відіграє впровадження новітніх інтенсивних технологій, які виникли з причин того, що інтенсифікація механічного обробітку ґрунту з використанням потужних тракторів дійшла своєї граничної межі. Виходячи з цього в країнах світу фіксуються негативні наслідки такої діяльності: посилення водної та вітрової ерозії; різке зниження вмісту гумусу в ґрунтах та їхня агрофізична деградація. З метою запобігання негативним явищам деградації і зниження родючості ґрунтів, підвищення урожайності сільськогосподарських культур та зниження витрат на їх виробництво розробляються ресурсощадні і ґрунтозахисні технології в землеробстві, до яких належать передусім технологія «нульового» обробітку ґрунту – No-till. Сутність цієї технології – відмова від механічного обробітку ґрунту (No-till з англійського означає «не орати», тобто цілковиту відмову від оранки, культивування, боронування, безполіцевих обробітків тощо) [6].

Початком впровадження нової технології були 60 – ті роки минулого сторіччя. Сьогодні в світі за технологією No-till вирощують культури на площі, яка становить близько 7 % загальної світової площі ріллі [7, с. 58]. Отже, сільгосптоваровиробники України самостійно напрацьовують власний досвід технології No-till. Вважається, що наразі в ідеальному вигляді технологія No-till запроваджується в «Агро – Союзі» Дніпропетровської області.

Досвід багатьох господарств України підтверджує, що за умов сучасних інтенсивних систем землеробства можна щорічно отримувати з 1 га 50 – 60 ц зернових колосових культур, 90 – 100 ц – зерна кукурудзи, 40 – 50 ц – сої, 600 – 700 ц - цукрових буряків. Наприклад, в Сумській області в ФГ «Світанок» за технологією No-till обробляють 3000 га ріллі. Саме за умов

впровадження цієї технології господарі у тяжкій для всіх сільгосптоваровиробників 2007 р. отримали з кожного гектару 35 ц ячменю, 45 ц озимої пшениці, 70 ц кукурудзи, 20 ц ріпаку та найвищий урожай цукрових буряків – 600 ц з 1 гектара [6, с. 35].

Аналізуючи досвід господарів, які впроваджують технологію No-till у різних варіантах та ґрунтово – кліматичних зонах країни можна навести переваги цієї системи:

- економічні – зменшення витрат на вирощування сільськогосподарських культур;
- екологічні – збільшення вмісту і балансу органічної речовини та вологи в ґрунті, збереження структури ґрунту;
- організаційні – зменшення кількості технологічних операцій під час вирощування сільськогосподарських культур;
- Соціальні – вивільнення робочої сили, що є підґрунтям для створення можливостей розвитку інших виробництв та промислів.

Висновки. Сьогодні технологія No-till найбільше відповідає соціальним, екологічним і агрономічним умовам ведення землеробства в Україні, в ній товаровиробники передбачають можливість вирішення багатьох проблем у рослинницької галузі сільського господарства. Саме впровадження у виробництво системи No-till дає змогу отримати високу урожайність сільськогосподарських культур, знизити витрати в рослинницької галузі та стабільність в отриманні прибутків.

Література

1. Александров В.Т. Зерновой та хлібопродуктовий товарообіг в Україні: Енциклопедичний довідник / В.Т. Александров, М.В. Гладій, С.М. Лавров, І.М. Рішняк – К.: АртЕк, 2000. – 544 с.
2. Бойко В.І. Продовольча безпека України в контексті глобалізації проблеми / В.І. Бойко.– К.: ННЦ „Інститут аграрної економіки” УААН, 2007. – 30 с.
3. Гончаренко О.В. Регіональні аспекти розміщення виробництва зерна у світі / О.В. Гончаренко // Економіка АПК. – 2008.- №11. – С. 132 – 134.
4. Саблук П.Т. Глобалізація і продовольство: / П.Т. Саблук, О.Г. Білорус, В.І. Власов.— К.: ННЦ „Інститут аграрної економіки”, 2008. — 632 с.
5. Шебаніна О.В. Розвиток виробництва зерна і його значення у забезпеченні продовольчої безпеки України / О.В. Шебаніна, Т.В. Демченко // Економіка АПК.-2008. - № 12. – С. 9 -12.
6. Жалобецький Г. No-till: реальність чи фантастика / Г. Жалобецький // Пропозиція. – 2008. - №4. – С. 34 – 36.
7. Косолап М. No-till: наука без практики німа, практика без науки сліпа /М. Косолап // Пропозиція. – 2008. - №4. – С. 58 – 63.

Атамась Г.П. **Резервы повышения производства зерна в сельскохозяйственных предприятиях степной зоны Украины**

Аннотация. Рассматриваются факторы производства зерна в сельскохозяйственных предприятиях степной зоны Украины и определяются перспективы увеличения его объемов.

Ключевые слова: зерно, урожайность, валовой сбор, фактор, технология No-till.

Atamas G.P. **Reserves of increasing grain production in agricultural enterprises of the steppe zone of Ukraine**

Summary. The factors of grain production in agricultural enterprises of the zone of Ukraine are considered and the perspectives of increasing grain volume are defined.

Key words: grain, productivity, total gathering, factor, technology No-till.